

RZECZNIK PRAW DZIECKA
Monika Horna-Cieślak

Warszawa, 28 maja 2025 r.

ZZS.422.35.2025.BO

(w odpowiedzi należy podać ten znak sprawy)

Szanowna Pani
Barbara Nowacka
Ministra Edukacji

Szanowna Pani Ministro,

stosownie do art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 292), zwracam się do Pani Ministry o podjęcie działań na rzecz poprawy sytuacji dzieci KODA (tj. dzieci słyszących wychowywanych przez niesłyszących rodziców) w polskim systemie edukacji.

Prawo do nauki jest jednym z podstawowych praw konstytucyjnych (art. 70 ust. 1 zd. 1 i ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹) Konwencja o prawach dziecka² opisuje dziecko jako samodzielny podmiot, który ze względu na swoją niedojrzałość psychiczną i fizyczną powinien zostać otoczony szczególną opieką, jak również ochroną prawną przysługującą mu jako jednostce. Dobro dziecka wyrażone jest w idei najlepszego interesu dziecka, nie zaś jedynie w podstawowym zaspokajaniu jego potrzeb i ochrony. Art. 28 Konwencji o prawach dziecka, uzupełniony art. 29 o celach edukacji, określa prawo dziecka do nauki kładąc akcent

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

² Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 z późn. zm.).

na indywidualne podejście do dziecka i zapewnienie mu odpowiedniego środowiska do wielopłaszczyznowego (naukowego, kulturowego i społecznego) rozwoju.³

Preambuła ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe⁴ stanowi, że szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności. Mając na uwadze przedmiot tego wystąpienia należy zwrócić uwagę także na cele systemu oświaty, określone w art. 1 ww. ustawy, a w szczególności:

- realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju;
- wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny;
- wychowanie rozumiane jako wspieranie dziecka w rozwoju ku pełnej dojrzałości w sferze fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej, duchowej i społecznej, wzmacniane i uzupełniane przez działania z zakresu profilaktyki problemów dzieci i młodzieży;
- dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej.

Regulacje prawne krajowe i międzynarodowe podkreślają zatem zasadę indywidualizacji w kontekście organizacji i stosowanych metod nauczania i wychowania.

Akronim KODA oznacza słyszące dziecko/dzieci w rodzinie niesłyszących rodziców/opiekunów (ang. kid/kids of deaf adults). Z danych statystycznych wynika, że ponad 90% osób niesłyszących ma słyszące dzieci.⁵ Jak wskazuje się w piśmiennictwie⁶, pojawienie się dziecka słyszącego w rodzinie rodziców głuchych generuje te same wątpliwości dotyczące

³ Por. Lewandowska A., Prawo dziecka do nauki na tle idei praw dziecka, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/89107/PDF/11_Lewandowska_Antonina_Prawo_dziecka_do_nauki_na_tle_idei_praw_dziecka.pdf; dostęp: 24.04.2025 r.

⁴ Dz.U. z 2024 r. poz. 737 ze zm.

⁵ CODA – inność nierozpoznana, Wyd. BRPO, Warszawa 2016

⁶ Wiśniewska D., Dziecko słyszące rodziców niesłyszących. Kontekst rozwojowy, możliwości wspierania. Edukacja 2019, 4 (151), s. 157-156

komunikacji i kontaktu z dzieckiem, jak w przypadku urodzenia się dziecka niesłyszącego rodzicom słyszącym. Obie grupy rodziców doświadczają trudności w tym względzie oraz towarzyszących im wątpliwości i emocji. O ile jednak słyszący rodzice otrzymują wsparcie ze strony specjalistów (lekarzy, psychologów, terapeutów), o tyle nie funkcjonuje system pomocy skierowany do rodziców głuchych. Spowodowane jest to niską świadomością specyfiki funkcjonowania dzieci KODA (które jako w pełni sprawne pozornie nie mają specyficznych potrzeb), a także problemami komunikacyjnymi (wynikającymi m.in. z braku znajomości PJM – Polskiego Języka Migowego – przez specjalistów, słabego dostępu do tłumaczy PJM, słabej znajomości języka polskiego pisanego przez głuchych rodziców lub wręcz jej braku). Tymczasem osoby głuche mogą mieć trudności w pełnieniu ról rodziców. Dzieci KODA, które doświadczają negatywnych skutków niepełnosprawności własnych rodziców, nierzadko wypierają lub zachowują w tajemnicy odczuwane problemy.

W przestrzeni publicznej niewiele mówi się o wyjątkowości sytuacji rodzinnej i rozwojowej słyszących dzieci głuchych rodziców. Należy zwrócić uwagę, że do specyfiki funkcjonowania dzieci KODA należy m.in. dwujęzyczność i dwukulturowość. Dla wielu dzieci KODA pierwszym naturalnym językiem, w jakim się komunikują, jest język migowy – język ich rodziców. Powoduje to wymuszoną dwujęzyczność. KODA jest osobą słyszącą, dlatego uczy się też porozumiewać w języku polskim mówionym i pisanym. Dzieci KODA należą też do dwóch różnych światów – ludzi słyszących i ludzi głuchych. Może być to doświadczenie ubogacające, ale wśród KODA są też osoby zagubione pomiędzy tymi światami, nie odnajdujące się w pełni w żadnym z nich.

Bardzo znaczące dla rozwoju dzieci jest nierzadko występujące w rodzinach KODA odwrócenie i pomieszanie ról opiekun-dziecko. Słyszące dzieci stają się niejako z automatu tłumaczami, pośrednikami i opiekunami dla swoich niesłyszących rodziców w ich relacjach ze środowiskiem osób słyszących. Może to rodzić istotne konsekwencje dla ich dobrostanu, np. syndrom utraconego dzieciństwa, brak czasu na własny rozwój, ignorowanie własnych potrzeb i uczuć, niskie poczucie własnej wartości, nadmierne obciążenie emocjonalne, czy brak wsparcia w sytuacjach trudnych.

W tym miejscu chciałabym wskazać na zidentyfikowane w Biurze Rzecznika Praw Dziecka specyficzne trudności dzieci KODA w systemie edukacji.

W momencie rozpoczęcia edukacji dzieci KODA w różnym stopniu posługują się językiem polskim. Wiele zależy od warunków domowych, w szczególności intensywności kontaktu z osobami słyszącymi. W efekcie ich sprawność komunikacyjna i językowa może być obniżona, a to może skutkować m.in. problemami z opanowaniem podstawy programowej. Należy mieć na uwadze, że trudności mogą dotyczyć nie tylko języka polskiego, ale także innych przedmiotów nauczania. Co więcej trudności językowe mogą być odbierane jako opóźnienie językowe, a nawet intelektualne. Informowano mnie o sytuacjach podejmowania błędnej diagnozy możliwości edukacyjnych dziecka i podejmowania krzywdzących dla niego i rodziny decyzji o kierowaniu dziecka do placówki specjalnej, czy powiadomieniu służb pomocy społecznej o potrzebie wglądu w sytuację rodzinną dziecka.

Zaczynając szkołę dzieci KODA w pewnym stopniu mają już przyswojony specyficzny dla kultury Głuchych⁷ styl bycia, zachowania się, myślenia, czy *savoir vivre*. W odbiorze nauczycieli oraz uczniów szczególne cechy ich zachowania się, jak: utrzymywanie intensywnego, niemal nieprzerwanego kontaktu wzrokowego z rozmówcą, skracanie dystansu przestrzennego, żywa i ekspresyjna mimika i gestykulacja, zwracanie się do rozmówcy „per ty” bez względu na różnicę lat czy pozycji społecznej mogą wydawać się dziwaczne. Zachowania te, które są naturalne i pożyteczne w społeczności osób Głuchych, mogą być przez słyszących odbierane nawet jako agresywne. Dlatego KODA mogą mieć większe niż inne dzieci problemy z adaptacją do środowiska szkolnego. Mogą być również bardziej narażone na dyskryminację i nieprawidłowe zachowania ze strony innych uczniów.

Dzieci KODA już w bardzo młodym wieku (mówi się, że nawet w 3-4 r.ż.) stają się tłumaczami swoich rodziców. Początkowo ma to miejsce w kontaktach z najbliższą rodziną, potem z sąsiadami, poprzez tłumaczenie rozmów telefonicznych i programów telewizyjnych, po urzędy, banki, opiekę zdrowotną, sądy i szkołę. Nierzadko sprawują też opiekę nad rodzeństwem obejmującą pomoc w lekcjach, troskę o rozwój mowy i znajomość języka polskiego, uczestniczenie w wywiadówkach, a także zastępowanie rodziców w załatwianiu różnorodnych spraw (np. wizyta u lekarza z młodszym rodzeństwem). Wszystko to powoduje

⁷ Głusi (wyraz pisany wielką literą) to społeczność, dla której język migowy jest podstawowym elementem identyfikacji i wyznacznikiem odrębności kulturowej. (...). Głusi, stanowiąc pewną grupę w populacji zamieszkującej dany region geograficzny, tworzą odrębne społeczności, których tożsamość jest zapewniana przez wspólny język migowy. Tworzą własne rytuały, kulturę i strukturę społeczną (za: <https://www.plm.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2012/07/Czajkowska-Kisil-Glusi-ich-jezyk-i-kultura.pdf>; dostęp w dniu 26.05.2025 r.)

ogromne poczucie odpowiedzialności i obciążenie emocjonalne, a także absorbuje dużo uwagi i czasu skutkując zaniedbaniami w nauce i rozwoju osobistym.

Brak poczucia akceptacji, słaba integracja z klasą i szkołą, problemy z opanowaniem materiału oraz bagaż obowiązków pozaszkolnych nierzadko powoduje znaczącą absencję na zajęciach lekcyjnych. Wiele dzieci KODA nie informuje jednak nauczycieli o przyczynach swojej nieobecności m.in. z powodu obawy przed ośmieszeniem się, przez co są gorzej oceniane i kwalifikowane do grupy uczniów tzw. trudnych.

Problem stanowi także współpraca na linii szkoła-rodzice. Stopień znajomości języka polskiego mówionego i pisanego wśród rodziców KODA jest zróżnicowany. Nieliczni nauczyciele szkół publicznych znają język migowy, a wiele szkół, nawet posiadając wiedzę o głuchocie rodziców ucznia nie podejmuje inicjatywy służącej zapewnieniu tłumacza PJM na potrzeby współpracy.⁸ Nierzadkie są sytuacje wykorzystywania ucznia KODA jako tłumacza w komunikacji z głuchymi rodzicami podczas zebrań, a nawet w sytuacjach rozwiązywania problemów wychowawczych tego ucznia. Najczęściej jednak, wobec trudności komunikacyjnych, grono pedagogiczne rezygnuje ze współpracy z niesłyszącymi rodzicami.

Mając na uwadze przedstawione okoliczności uważam, że zadaniem organów państwa jest poszukiwanie i wdrażanie rozwiązań wspierających harmonijny rozwój i edukację dzieci KODA i dostosowanych do ich wyjątkowych potrzeb.

W mojej ocenie placówki edukacyjne i kadra pedagogiczna mogłyby istotnie wpłynąć na poprawę sytuacji uczniów KODA. Szczególnie ważną kwestią jest budowanie u nauczycieli świadomości specyfiki funkcjonowania KODA (tendencja do dysymulacji, stosowanie mechanizmów obronnych ukierunkowanych na ukrycie trudności osobistych i rodzinnych) oraz osvajanie środowiska szkolnego z różnego rodzaju odmiennosiami. Istotne jest także wzmożenie czujności nauczycieli na wszelkie symptomy trudności ucznia KODA w rozumieniu i przyswajaniu materiału oraz zachowania świadczące o komplikacjach w przebiegu adaptacji do klasy i szkoły oraz umiejętność udzielania odpowiedniego wsparcia.

⁸ Na podstawie art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się (Dz.U. z 2023 r. poz. 20) niesłyszący rodzice i opiekunowie prawni uczniów, słuchaczy i wychowanków posiadają status osób uprawnionych, a placówki edukacyjne powinny zapewnić skuteczną komunikację z 6tymi osobami.

Warto także postrzegać dzieci KODA z perspektywy posiadania przez nie szczególnych uzdolnień i wspierać rozwijanie potencjału wynikającego z ich bimodalności. Jak wskazuje się w piśmiennictwie: „Komunikacja w języku migowym jest okazją do wszechstronnej stymulacji mózgu. (...) Wskazuje się, że korzyści neurobiologiczne osób bimodalnych dwujęzycznych (język foniczny i język migowy) są znacznie większe niż w przypadku jednomodalnej dwujęzyczności. Badacze mówią o znacznie zwiększonej ilości istoty szarej w różnych obszarach mózgu, dowodach zwiększonej plastyczności, a nawet zwiększonej neuroprotekcji wobec chorób neurodegeneracyjnych (...).”⁹ Dostrzeżenie i rozwijanie uzdolnień ucznia oraz budowanie na tej bazie jego pozycji w grupie, postrzegam jako zadanie dla pedagogów.

Dostrzegając trudności, których w procesie edukacji doświadczają dzieci KODA, stosownie do art. 11 oraz art. 10 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka¹⁰, zwracam się do Pani Ministry z uprzejmą prośbą o:

- 1) poinformowanie mnie czy przedstawione kwestie są lub były przedmiotem analiz w Ministerstwie Edukacji Narodowej oraz czy rozważana jest możliwość zakwalifikowania dzieci KODA do grupy dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych (analogicznie do innych dzieci dwukulturowych i dwujęzycznych);
- 2) podjęcie pilnych działań w celu zapewnienia dzieciom KODA warunków edukacji dostosowanych do specyfiki ich możliwości i potrzeb.

Z wyrazami szacunku

Monika Horna-Cieślak

Rzecznik Praw Dziecka

⁹ Za: Podgórska-Jachnik D., KODA – niewidoczne specjalne potrzeby uczniów w systemie edukacji, Edukacja 2020, 2(153), 59-72

¹⁰ Dz.U. z 2023 r. poz. 292

Potwierdzam zgodność kopii wydruku z dokumentem elektronicznym:

Identyfikator dokumentu	532844.1836356.3213449
Sygnatura dokumentu	ZZS.422.35.2025
Data dokumentu	28.05.2025
Skrót dokumentu	0D9F9146F81BF226E2571565DD7C165CD84DCECA
Wersja dokumentu	1.9
Data podpisu	28.05.2025 11:44:48
Podpisane przez	Monika Horna-Cieślak Rzecznik Praw Dziecka

EZD 3.124.86.85.

Zgodnie z Zarządzeniem Nr 1 Rzecznika Praw Dziecka z dnia 2 stycznia 2015 roku wprowadzającym w Biurze Rzecznika Praw Dziecka system Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją, pismo podpisane elektronicznym podpisem kwalifikowanym nie wymaga podpisu własnoręcznego jako właściwie zatwierdzone w systemie teleinformatycznym BRPD.